

بررسی و مقایسه پیامد طرح‌های متمرکز و غیرمتمرکز خاتمه یافته شورای پژوهشی دانشگاه

علوم پزشکی کرمان در سالهای ۸۴-۸۶

فاطمه حسنی^{۱*}، محبوبه یگانه^۲، نوذر نخعی^۳، منظومه شمسی میمندی^۴، سکینه محمدعلیزاده^۵، فرشته

میرزایی^۶، اطهره حسنی^۷، حمیده صیادی^۸

چکیده

مقدمه: شورای پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی کرمان جهت ترغیب و تشویق اعضای هیئت علمی آیین نامه‌ای داخلی مصوب نمود که بر اساس آن دانشکده‌ها، مراکز تحقیقاتی و کمیته‌های تحقیقاتی می‌توانند متناسب با فعالیت‌های پژوهشی سرانه اعضای هیئت علمی خود طرح‌های پژوهشی غیر متمرکز ارائه نمایند.

هدف: هدف این مطالعه بررسی و مقایسه پیامد طرح‌های متمرکز و غیرمتمرکز خاتمه یافته شورای پژوهشی در سالهای ۸۴-۸۶ می‌باشد.

روش: کلیه طرح‌های متمرکز و غیر متمرکز مصوب شورای پژوهشی از تاریخ (۸۴/۴/۱ لغایت ۸۶/۳/۳۱) مورد بررسی قرار گرفت که گزارش پایانی آنها ارائه شده بود. بدین منظور پرونده کلیه طرح‌ها مورد مطالعه قرار گرفت و اطلاعات مورد نیاز هر طرح در چک لیست وارد گردید. در صورت عدم اطمینان از هر یک از داده‌های مرتبط با پرونده پژوهشی با پژوهشگران تماس گرفته شد و اطلاعات از این طریق کسب گردید.

یافته‌ها: ۶۴ طرح تحقیقاتی خاتمه یافته متمرکز و غیر متمرکز در مجموع وارد مطالعه شد در هر دو نوع طرح بخش اعظم طرح‌های تصویب شده از سوی دانشکده‌های تابعه دانشگاه بود و میان هزینه پرسنلی در طرح‌های متمرکز ۱۳۴۵۲۷۰۰ ریال و در طرح‌های غیر متمرکز ۸۰۶۶۰۹۲ ریال و میان هزینه کل در طرح‌های متمرکز ۲۸۷۰۵۷۶۰ ریال و در طرح‌های غیرمتمرکز ۱۲۸۷۶۹۳۵ ریال بود. از نظر تعداد طرح‌ها، طرح‌های دانشگاه علوم پزشکی کرمان هم در سال ۸۴ و هم در سال ۸۵ در دامنه بین چارکی دانشگاه‌های تیپ یک قرار نمی‌گرفت. براساس جدول ذودنقه از مجموع ۷ مقاله چاپ شده از طرح‌های غیر متمرکز ۷۷ امتیاز و از مجموع ۹ مقاله چاپ شده از طرح‌های متمرکز ۱۱۷ امتیاز کسب شده بود.

نتیجه گیری: به رغم آنکه میان هزینه کل طرح‌های غیرمتمرکز کمتر از نصف هزینه طرح‌های متمرکز بود. از نظر شاخصهایی چون تعداد مقاله چاپ شده، ارسال به همایش‌ها و..... تقریباً همسنگ با طرح‌های متمرکز بود. که این امر حاکی از افزایش توانمندی پژوهشگران است که حتی طرح‌هایی که در شورای پژوهشی دانشگاه داورى نشده‌اند از نظر بروداد قابل قبول هستند.

کلمات کلیدی: طرح متمرکز، طرح غیرمتمرکز، تولید علم، هزینه

Email: f_hasanis@yahoo.com

*نویسنده مسئول:

- ۱- کارشناس مسئول امور پژوهشی؛ دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران
- ۲- کارشناس امور پژوهشی؛ مرکز تحقیقات فیزیولوژی دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران
- ۳- دانشیار گروه پزشکی اجتماعی و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران
- ۴- استادیار گروه فیزیولوژی، دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران
- ۵- مربی و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران
- ۶- کارشناس امور پژوهشی، دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران
- ۷- کمک کارشناس خدمات آموزشی، دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران
- ۸- کارمند خدمات آموزشی، دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران

مقدمه

بحث تحقیق و توسعه در هر جامعه‌ای از ضروریات است. در دنیای امروز هر ملتی برای ادامه حیات و بقای خود و نیل به خود اتکایی، استقلال و تسلط بر سرنوشت و حفظ آرمانها و آرزوهایش، ناگزیر از حرکت در مسیر توسعه است و نیل به توسعه درونزا جز از طریق تحقیق و پژوهش مستمر امکان‌پذیر نیست [۱].

کشورهایی بیشتر می‌توانند در تحولات و تغییرات تأثیر بگذارند که انتشارات علمی آنها در کشورهای دیگر مورد توجه قرار بگیرد و آثار تولید علم آنها بوسیله شمار فراوانی از مجلات منتشره در جهان نمودار گردند. بعید است کشوری بتواند دانش و فرهنگ را منحصر به خود گرداند زیرا تبادل افکار نخبگان کشورها و گزینش بهترین راه وابسته لازمه پیشرفت است بطوریکه شدت ارتباط افکار و عقاید و افزایش تأثیر آنها بر یکدیگر قطار پیشرفت را سریع‌السيرتر می‌سازد در غیر اینصورت مانند اعصار قبل با انجماد و عقب‌افتادگی همراه می‌گردد [۳].

در این میان چالش‌هایی فراروی سیستم پژوهشی کشور قرار دارد بطوریکه تعداد پژوهشگران ایرانی با متوسط ۱۲۰ نفر به ازای هر یک میلیون نفر همچنان کمتر از متوسط جهانی است و غیر از کمبود نیروی انسانی متخصص سهم اعتباری پژوهش نیز از تولید ناخالص داخلی پایین است [۴].

در تحقیقی که بر روی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بابل در سال ۷۹-۸۰ انجام شد، مشخص شد که کارهای تحقیقاتی و پژوهشی بیشتر در شکل پایان نامه انجام می‌شود و جایگاه مناسبی در بین دانشجویان و سیستم آموزشی ندارد و حدود ۷۰٪ دانشجویان تنها کار تحقیقاتی خود را در طول دوران تحصیل در قالب پایان نامه ارائه می‌دهند که چه بسا اگر این امر از مواد آموزشی اجباری حذف شود این انگیزه اندک نسبت به تحقیق و پژوهش نیز از میان برود [۶].

طبق گفته وزیر علوم، تحقیقات و فن‌آوری در مراسم تجلیل از پژوهشگران سال ۸۵ سهم پژوهش فقط ۶۴٪

تولید ناخالص داخلی را تشکیل می‌دهد که از بسیاری از کشورهای در حال توسعه نیز کمتر است. با این وجود در سالهای اخیر با توجه به تغییر برنامه‌ریزی‌های اجرایی و مالی به پیشرفت‌های چشمگیری دست یافتیم. بطور مثال سرانه تولید مقاله در جهان ۱۳۷ بر میلیون نفر و در کشور های اسلامی ۱۳ بر میلیون نفر است که در این خصوص کشور ما سیر صعودی را پیموده است. اگر ۱۰ سال پیش در هر سال ۱۰۰ مقاله تولید می‌شد اکنون ۲۰۰۰ مقاله در سال به چاپ می‌رسد [۵].

بنابراین بسترسازی برای تولید علم و دانش ضرورتی انکار ناپذیر است و اخذ سیاست‌های اجرایی جهت بهبود این وضعیت ضروری می‌باشد. از آنجائیکه دانشگاه‌ها و مرکز آموزش عالی زمینه اصلی کسب و ترویج علم محسوب می‌شوند لازم است که بستری مناسب برای ترویج و تولید علم و فن‌آوری نیز باشند [۵].

در کشور ما از قدیم‌الایام تحقیقات دانشگاهی نسبت به تحقیقات دولتی قدمت بیشتری داشته است زیرا دانشگاهها سه وظیفه عمده بر عهده دارند که شامل تولید دانش، تربیت نیروی متخصص و عرصه خدمات تخصصی به جامعه می‌باشد، انجام بهینه هریک از این وظایف مستلزم انجام پژوهش می‌باشد از این رو اتخاذ سیاست‌های بهینه جهت نظام‌دهی و تسهیل تحقیقات دانشگاهی از ملزومات این مهم محسوب می‌شود [۲].

بر اساس آخرین امتیازبندی دانشگاه علوم پزشکی کرمان از نظر پژوهش در میان دانشگاههای تپ ۱ مقام ۹ را دارد (نتایج ارزشیابی فعالیتهای پژوهشی دانشگاهها و دانشکده‌های علوم پزشکی کشور سال ۸۵) بررسی فعالیت پژوهشی اعضای هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی کرمان نشان می‌دهد که بین سالهای ۸۰ تا ۸۳ بطور متوسط در هر سال تنها ۱۶/۶ درصد اعضای هیات علمی طرح تحقیقاتی داشته‌اند. درحالیکه طرح‌های پژوهشی با سقف اعتباری بیش از ۱۵ میلیون ریال پس از تصویب در شوراها پژوهشی دانشکده‌ها و گروه‌های ذی صلاح مجددا در شورای پژوهشی دانشگاه بررسی و سپس تصویب می‌شدند.

روایی محتوایی آن، در اختیار چند نفر صاحب نظر و آشنا به روش تحقیق قرارداد شد، بعد از انجام اصلاحات مورد استفاده قرار گرفت. اطلاعات مورد نیاز هر طرح با استفاده از چک لیست از پرونده طرح‌ها استخراج گردید. در صورت عدم اطمینان از هر یک از داده‌های مرتبط با پرونده پژوهشی با پژوهشگران تماس گرفته شد و اطلاعات از این طریق کسب گردید. جهت توصیف و تلخیص داده‌ها از نرم افزار SPSS ویرایش ۱۷ استفاده شد. ضمناً ملاحظات اخلاقی در این طرح رعایت گردید از اطلاعات مندرج در پرونده‌ها بصورت جمعی و جهت دستیابی به پژوهش استفاده شد و اطلاعات فردی در اختیار کسی قرار نگرفت.

نتایج

۶۴ طرح تحقیقاتی خاتمه یافته (۳۲ طرح متمرکز و ۳۲ طرح غیرمتمرکز) در مجموع وارد مطالعه شد. جدول شماره ۱ تعداد و درصد طرح‌های متمرکز و غیرمتمرکز مصوب بر اساس محل ارائه و تصویب را نشان می‌دهد. در هر دو نوع طرح بخش اعظم طرح‌های تصویب شده از سوی دانشکده‌های تابعه دانشگاه بود.

جدول شماره ۱: تعداد و درصد طرح‌های متمرکز و غیرمتمرکز مصوب بر اساس محل ارائه و تصویب

نوع طرح	غیرمتمرکز	متمرکز
دانشکده	۲۱ (۶۵٪)	۲۵ (۷۸٪)
کمیته	۱ (۳٪)	۲ (۶٪)
مرکز	۷ (۲۲٪)	۴ (۱۲٪)
HSR	۲ (۶٪)	۱ (۳٪)
مرکز توسعه	۱ (۳٪)	۰

جدول شماره ۲ وضعیت تقسیم اعتبار طرح‌های پژوهشی دانشگاه را بر حسب نوع طرح (متمرکز و غیرمتمرکز)

از این رو جهت ترویج تحقیق و در راستای ترغیب و تشویق پژوهشگران شورای پژوهشی بر اساس آیین نامه داخلی مصوب نمود تا دانشکده‌ها، مراکز تحقیقاتی و کمیته‌های تحقیقاتی بتوانند متناسب با فعالیت‌های پژوهشی سرانه خود طرح‌های پژوهشی غیرمتمرکز ارائه نمایند. بدین صورت که پروپوزال طرح غیرمتمرکز پس از تصویب در گروه مربوطه و شورای پژوهشی دانشکده یا مرکز تحقیقاتی جهت عقد قرارداد به معاونت پژوهشی دانشگاه ارسال گردد. بنابراین این طرح‌ها بدون اتلاف وقت و کارشناسی مجدد در شورای پژوهشی دانشگاه قابل اجرا می‌باشد. آیین نامه مذکور از خرداد ۱۳۸۴ تصویب و به اجرا در آمده است تا زمان انجام این تحقیق تعداد ۶۳ طرح به صورت غیرمتمرکز تصویب و به دفتر پژوهشی ارائه شده است.

بدیهی است که این آیین نامه در جهت افزایش تولید پژوهشی دانشگاه بوده است و شاخص‌هایی مانند چاپ مقاله، ارائه مقاله در همایش‌ها، تغییر در برنامه‌ریزی‌های سیستم اداری بهداشتی مد نظر می‌باشد. از این رو بایستی این طرح‌ها در کلیت اعتباری، اداری و اجرایی خود بررسی و میزان بازدهی آنها براساس شاخص‌های فوق تعیین وضعیت شده تا بتواند در برنامه‌ریزی‌های پژوهشی مورد استفاده قرار گیرد.

روش

کلیه طرح‌های متمرکز و غیرمتمرکز مصوب شورای پژوهشی از تاریخ (۸۴/۴/۱) لغایت (۸۶/۳/۳۱) که گزارش پایانی آنها ارائه شده بود مورد بررسی قرار گرفت. طرح غیرمتمرکز به طرح‌هایی اطلاق می‌شود که هزینه آن کمتر از ۱۵ میلیون ریال بوده و بدین لحاظ بدون بررسی در شورای پژوهشی دانشگاه تصویب و اجرا شده‌اند. بدین منظور چک لیستی بر اساس هزینه‌ها، روند زمانی مراحل تصویب و ارائه گزارش و در انتها از نظر برونداد که اهداف مورد نظر می‌باشند تهیه شده بود. جهت تعیین

نشان می‌دهد. میانه هزینه پرسنلی در طرح‌های متمرکز ۱۳۴۵۲۷۰۰ ریال و در طرح‌های غیرمتمرکز ۸۰۶۶۰۹۲ ریال بود.

جدول شماره ۲: وضعیت تقسیم اعتبار طرح‌های پژوهشی دانشگاه برحسب نوع طرح (متمرکز و غیرمتمرکز)

معیار	بودجه	پرسنلی	مصرفی	غیر مصرفی	خدمات تخصصی	پیش بینی نشده	کل
میان		۱۳۴۵۲۷۰۰	۳۳۰۵۰۰	۰	۰	۲۳۴۸۹۸۰	۲۸۷۰۵۷۶۰
میان		۸۰۶۶۰۹۲	۰	۰	۰	۸۵۰۰۰۰	۱۲۸۷۶۹۳۵
دامنه بین		۱۰۱۹۸۵۱۹-۱۷۲۱۱۶۶۹	۱۵۸۱۷۵-۱۶۹۴۵۲۵۰	۰-۸۸۶۲۵۰	۰-۴۵۰۰۰۰۰	۱۷۱۴۴۴۸-۴۳۹۲۲۸۴	۱۷۷۸۸۴۵۸-۵۴۳۷۰۶۸۵
چارگی		۱۰۰۴۵۰۰۰-۵۰۸۰۰۲	۰-۲۶۳۴۰۰۰	۰-۰	۰-۰	۱۲۵۰۰-۱۱۵۷۲۸۶	۸۹۶۵۶۰۰-۱۴۷۱۳۰۶۳

بحث و نتیجه گیری

جدول شماره ۳ وضعیت با روند زمانی (روز) تصویب طرح‌های متمرکز و غیرمتمرکز را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۳: وضعیت و روند زمانی (روز) تصویب طرح‌های متمرکز و غیرمتمرکز

معیار	کل زمان تصویب طرح	تاخیر در گزارش	تعمیل در گزارش	تاخیر در پرداخت قسط	تعمیل در پرداخت قسط
میان	۹۳	۸	۴۷	۳۲	۳۲
میان	۳۶	۱۸	۳۴	۴۸	۰
دامنه بین	۶۱-۳۰۷	۸-۸۶	۴۷-۱۳۶	۲۷-۶۰	۰-۰
چارگی	۲۰-۸۲	۰-۹۰	۱۱-۹۰	۲۵-۹۸	۰-۰

جدول شماره ۴ وضعیت برون‌داد طرح‌های پژوهشی متمرکز و غیرمتمرکز را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۴: وضعیت برون‌داد طرح‌های پژوهشی متمرکز و غیر-متمرکز

شاخص	نوع طرح	متمرکز	غیرمتمرکز
ارائه به موقع گزارش نهایی		۱۸(٪۵۶)	۱۷(٪۵۳)
استخراج مقاله *		۲۶(٪۸۱)	۲۶(٪۸۱)
ارسال مقاله به مجلات		۲۶(٪۸۱)	۲۵(٪۷۸)
شرکت در همایش		۱۳(٪۴۱)	۱۰(٪۳۱)
ارسال به ذینفعان		۶(٪۱۹)	۵(٪۱۶)
تغییر در سیستم		۰	۰
تمایل مجری به تصویب		۶(٪۱۹)	۱۶(٪۵۰)

بر اساس مطالعات انجام شده روند انتشار مطالعات ایندکس شده در نمایه بین المللی SCI ارسال ۱۹۸۵ میلادی به بعد روند افزایش قابل توجهی نشان می‌دهد [۷]. بطوری که سهم ایران در تولید علم از رقم ۰/۰۰۰۳ درصد در سال ۱۹۷۰ میلادی به ۰/۲۹ درصد در سال ۲۰۰۳ میلادی رسیده است [۸].

یکی از کاستی‌های تولیدات علمی منتج از طرح‌های پژوهشی آنطور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود آن است که هیچ یک از طرح‌های منجر به تغییر سیستم نشده‌اند. اگر چه که کمتر از یک پنجم آنها به ذی‌نفعان ارسال شده‌اند. شاید علت آن عدم بها دادن اعضای هیات علمی به چنین طرح‌هایی مانند سایر دانشگاه‌های کشور باشد [۹].

بحث تحقیق و توسعه در هر جامعه‌ای از ضروریات است و در این میان چالش‌هایی فرا روی سیستم پژوهشی کشور قرار دارد که از آن جمله می‌توان به کمبود نیروی انسانی متخصص، کمبود بودجه پژوهشی و عدم وجود انگیزه برای محققین و دانشجویان نام برد. دانشگاه علوم پزشکی کرمان از این قاعده مستثنی نیست. پژوهش حاضر نشان داد که طرح‌های غیرمتمرکز از استقبال خوبی از سوی اعضای هیات علمی برخوردار بود به طوری که تعداد آن برابر با طرح‌های متمرکز بود با توجه به آنکه دانشگاه علوم پزشکی هم از نظر تعداد طرح‌های تحقیقاتی و هم از نظر میانه بودجه) در بین دانشگاه‌های تیپ یک از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست، سیاست‌ها باید به سمتی پیش رود

برونداد قابل قبول هستند از این رو شاید بتوان نتیجه گرفت که سیاست‌های مسئولین پژوهشی دانشگاه باید به سمت تمرکززدایی [۱۰] و اعطای اختیارات پژوهشی به دانشکده‌ها و کمیته‌ها تحقیقاتی سوق یابد تا به تدریج شاهد افزایش میزان بهره‌وری و استفاده بهینه از اعتبارات پژوهشی دانشگاه باشیم.

که علاوه بر افزایش تعداد طرح‌ها میانه هزینه انجام طرح‌ها نیز کاهش یابد که گسترش طرح‌های غیرمتمرکز دقیقاً همسو با این دوهدف است. به رغم آنکه میانه هزینه کل طرح‌های غیرمتمرکز کمتر از نصف هزینه طرح‌های متمرکز بود (جدول ۲)، ولی از نظر شاخص‌هایی همچون تعداد مقاله چاپ شده، ارسال به همایش‌ها و... تقریباً همسنگ با طرح‌های متمرکز بود. این امر حاکی از افزایش توانمندی پژوهشگران است که حتی طرح‌هایی که در شورای پژوهشی دانشگاه داوری نشده‌اند از نظر

منابع:

۱. ارفعی مقدم، عبدالحمید. جایگاه پژوهش در فرایند توسعه اقتصادی کشور. مجله رهیافت. ۱۳۸۱، شماره ۲۷، ص ۱۶۳-۱۵۰.
۲. سرمقاله. خبرنامه پژوهشی مرزان. ۱۳۸۵، سال اول، شماره ۲.
۳. شایان مهین. اعتبارات پژوهشی دانشگاهها و مراکز آموزشی. مجله رهیافت. ۱۳۷۵، شماره ۱۴، ص ۱۰۷-۱۰۵.
۴. زلفی گل محمد علی. از ترویج علم تا تولید ثروت از دانش، مجله رهیافت. ۱۳۸۳، شماره ۳۳، ص ۲۶-۱۶.
۵. مسرت صادق. جایگاه ایران در مجلات علمی پزشکی جهان در سال ۲۰۰۳ میلادی و چشم انداز آینده آن. خبرنامه فرهنگستان علوم پزشکی، ۱۳۸۳.
۶. یحیی جوادیان. نگرش دانشجویان پزشکی در مورد اهمیت پژوهش. مجله دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی قزوین. ۱۳۸۱، شماره ۲۲، ص ۶۴ تا ۶۷.
7. Butler D. Islam and Science: the data gap. Nature 2006 Nov 2; 444(7115): 26-7.
8. Osareh F, Wilson CS. Collaboration in Iranian Scientific Publications. Libri 2002; 52(2): 88-98.
9. Moin M, Mahmoudi M, Rezaei N. Scientific output of Iran at the threshold of the 21st century. Scientometrics 2005; 62(2):239-48.
10. Nedjat S, Majdzadeh R, Gholami J, Maleki K, Qorbani M, Shokoohi M, et al. Knowledge transfer in Tehran University of Medical Sciences: an academic example of a developing country. Implement Sci 2008; 3: 39.